
*Римски венац православног краљевства
- 800 година од крунисања Стефана Првовенчаног*

Било је неизбежно да овогодишњи скуп „Ниш и Византија“ буде посвећен 800-годишњици установљења српског краљевства. Јер, 1217. година је донела међународну потврду, на начин својствен томе времену, непорециве државотворности земље чији је културни миље већ у основи припадао византијском свету, али чији је политички положај показивао сву сложеност идеолошке грађевине тадашње Европе. Чини ми се да мото нашег скупа „Римски венац православног краљевства“ сјајно сублимира овај контрапункт.

Суштина читавог питања не лежи у некаквом замишљеном положају Србије између Истока и Запада, како је то у наше време формулисано у апокрифној изреци приписаној, без познавања ондашњих извора и духа времена, светом Сави. Суштина лежи, у међународним оквирима посматрано, у различитим историјским путевима изградње византијског и западног света. У домаћим оквирима посматрано, суштина је у дуготрајним настојањима српских великих жупана да уђу у ред признатих сила и стекну међународну потврду такве позиције. Византијско царство, у идеолошком погледу постављено као Римско царство, не може у римском културном кругу признати постојање других, независних држава, већ само зависних владара, носилаца високих византијских достојанстава, који представљају беоцуге царског административног система. Другим речима, не постоји начин, ни у теорији ни у пракси, доделе регалних права неком владару који, иначе, обавља реалну власт над територијом која би се могла сматрати државом. С друге стране, Папство као врховна духовна власт на Западу - Столица Светог Петра -, која има и сва световна овлашћења по тзв Константиновој даровници, може производити световне владаре додељивањем краљевских инсигнија. И то постаје, и јесте знак међународног признања. Са локалним духовним поглаварима читава прича је постављена управо обрнуто, као у огледалу, али то није данашња тема, иако доприноси употпуњавању читаве слике о схватању власти у развијеном средњем веку.

Не можемо претпоставити да српски велики жупани нису били свесни ових политичких реалитета. У 12. веку они почињу, а нарочито Стефан Немања, да воде сопствену спољну политику, у обиму и на начин који су дозвољавале тадашње могућности. Успостављање веза, какве год оне били по интензитету и карактеру, са Угарском, Немачком, Венецијом, први су знаци схватања о сопственом владарском положају. Повремено ратовање са Византијом, иако у Цариграду сматрано побуњеничким одметањем, спада у

исти корпус државотворних идеја. У колоплету оваквих догађаја нашао се и Ниш, у којем су се 1189. састали велики жупан Стефан Немања и немачки цар Фридрих Барбароса, очевидно ради усаглашавања политичких и војних корака према Византији. Византијски жесток одговор после проласка Барбаросе и Немањин пораз на Морави 1190. довољно јасно указују на то да је за српску страну далеко одмакао процес креирања самосталних иступања на међународној сцени. Могли бисмо га назвати првом фазом на путу ка потпуној државној независности.

Другу фазу представља постављање идеолошке основице за вођење наведене политике. Овде у првом реду имам у виду Немањине чувене речи у повељи за Хиландар да га је Бог, попут његових предака, учинио великим жупаном, као што је Грцима дао царева а Угрима краљеве. Стављање себе самог у исту равн са моћним суседним владарима не може бити јаснија изјава о самосталности сопствене државе. Власт од Бога јесте темељ самодржавне идеје и пре него што су српски краљеви себе почели да називају самодршцима.

Трећа фаза овог успона морало је бити тражење краљевске круне тамо где се она у тадашњим условима могла добити. Био је то, разуме се, Рим и Стефан Немањић је одмах по преузимању власти, у још несређеним односима са братом Вуканом који је показивао сличне намере, круну затражио од новог папе Иноћентија III и - добио је пред сам крај 12. столећа, без обзира на чињеницу што је био византијски севастократор и царски зет. Није овде место да улазимо у међународне политичке интриге које су у последњем тренутку осујетиле остварење овог потеза и у разлоге који су се протегли у дуготрајно чекање на круну од следећег папе.

Када је тај тренутак наступио са Хоноријем III 1217. године, одмах се показала зрелост плодова дотадашњег развоја. Краљеви-самодршци изашли су у великом стилу на европску политичку сцену, а светост првог Немањића прерасла је у светородност читаве династије. Убрзо, стицањем самосталности Цркве, била је у потпуности заокружена статусна симболика Србије као признате и респектабилне европске државе.

Тешко је, међутим, веровати да је дуга и сложена прича о успону Србије на краљевство била резултат далекосежних државничких планова. Модерна времена донела су покушаје предвиђања и креирања будућности. У средњем веку пројекција будућности доживљавана је углавном и пре свега у есхатолошким оквирима. Историјски развитак отварао је, ипак, тренутне, па и нешто трајније могућности политичког деловања, како у практичним потезима тако и у идеолошком осмишљавању политичке теорије. У том разумевању и коришћењу прилика које су се отварале лежала је генијалност првих српских владара, која је, на крају, довела и до преломне 1217. године.

Проглашавам отвореним међународни научни скуп „Ниш и Византија XVI“, посвећен овом догађају.

*Академик др Љубомир Максимовић, потпредседник САНУ,
Универзитет у Београду,
(Говор са свечаног отварања симпозијума „Ниш и Византија XVI“)*